

УДК 316.6: 316.367-058.853

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.4>

Зозуль Т. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін

Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ І ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЕРОТИЧНОГО КОДУ ОСОБИСТОСТІ

THEORETICAL ANALYSIS OF SOURCES AND MEANS OF PERSONALITY'S INDIVIDUAL EROTIC CODE FORMATION

Статтю присвячено теоретичному аналізу феномену індивідуального еротичного коду особистості, визначенню його сутнісних ознак і взаємозв'язків із представленими у наукових доробках пошуками дослідників. Представлено вектори осмислення проблематики індивідуального еротичного коду особистості та надано його визначення.

Визначено спільні та відмінні ознаки понять індивідуального еротичного коду особистості та понять культурного й еротичного коду людини, сексуальних сценаріїв і ставлення до власної тілесності.

На основі узагальнення теоретичних джерел виявлено систему джерел формування індивідуального еротичного коду особистості, до яких ми відносимо культурні коди; вплив різних сфер соціалізації особистості; індивідуальний досвід людини; засвоєні зразки сімейної взаємодії; системи індивідуального трансформування кодів. Представлено систему засобів формування індивідуального еротичного коду особистості, до якої ми відносимо культурні ритуали; вплив мас-медіа; живе спілкування із представниками культурних традицій і норм; становлення канонів тілесності; символічні образи творчості.

Узагальнено, що система засобів формування індивідуального еротичного коду людини відображає типові способи засвоєння культурологічної інформації, процес інкультурації особистості, засвоєння нею культурного досвіду та формування індивідуального еротичного коду на цій основі як результату.

Система виявлених джерел і засобів формування індивідуального еротичного коду демонструє єдність культурних кодів особистості із її засвоєнням культурних ритуалів і символічних образів творчості, що також засвоюються засобами мас-медіа та спілкування з носіями культури. Вплив сфер соціалізації на формування індивідуального еротичного коду позначено як пов'язаний із впливом мас-медіа як транслятором цінностей культури певного часу, проте, істотно, що дане джерело пов'язане і з спілкуванням з носіями культури, і з ритуалами, і з образами творчості.

Ключові слова: індивідуальний еротичний код особистості, культурний код, сексуальні сценарії, еротичний код особистості, джерела та засоби формування індивідуального еротичного коду людини.

The article is devoted to the individual erotic code of personality phenomenon theoretical analysis, definition of its essential features. Vectors of individual erotic code of personality problem comprehension are presented and its definition is given, which is comparable to similar in content scientific concepts described by other scientists.

The common and distinctive features of the personality's individual erotic code concepts and the concepts of cultural and erotic code of man, sexual scenarios and attitude to one's own corporeality are determined.

On the basis of theoretical sources generalization the personality's individual erotic code formation source system is presented. To this system we carry cultural codes; the individual different spheres of socialization influence; individual human experience; mastered patterns of family interaction; individual code transformation systems. The personality's individual erotic code formation system of means is presented. To this system we carry out cultural rituals; the influence of the media; live communication with representatives of cultural traditions and norms; formation of the canons of corporeality; symbolic images of creativity.

It is generalized that the personality's individual erotic code formation system of means reflects typical ways of culturological information assimilation, personality inculturation process, assimilation of cultural experience and formation of individual erotic code on this basis – as a result.

The system of identified sources and means of individual erotic code forming demonstrates the unity of cultural codes of the individual with his assimilation of cultural rituals and symbolic images of creativity, which are also assimilated by the media and communication with cultural media. The influence of socialization spheres on the formation of individual erotic code is marked as related to the influence of the media as a translator of cultural values of a certain time, however, it is important that this source is associated with communication with culture, rituals and images.

Key words: personality's individual erotic code, cultural code, sexual scenarios, erotic personality code, sources and means of personality's individual erotic code formation.

Постановка проблеми. Сьогодні проблематика індивідуального еротичного коду (далі – ІЕК) набула своєї максимальної актуальності, що пов'язано із тенденціями сучасності – значним приділенням уваги проблемам сексуальності й еротизму в засо-

бах масової інформації, модифікацією чоловічих і жіночих статевих і гендерних ролей, зміною інституту сім'ї у сучасному суспільстві, актуалізацією інтернет-простору та модифікацією стосунків сучасних людей. Тож проблема ІЕК, будучи достатньо

актуальною, вимагає поглибленого наукового аналізу, чому і присвячена публікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність вивчення ІЕК зумовлена принциповою новизною цього явища і його введенням у науковий обіг, що вимагає методологічного обґрунтування його самобутності, не тотожності з відомими у науковому обігу термінами. Ми приймаємо наявні у науковому доробку напрацювання з теми, які й виступають відправною точкою наукового аналізу феномену ІЕК. Зокрема, основою для наукового аналізу цього явища виступають положення інших авторів щодо специфіки культурного коду особистості (О.С. Афоніна, А. Кліменкова, А.Ю. Ташенко [11, с. 216]), поняття тілесного канону (І. Кучма), загальні закономірності функціонування кодів у просторі суспільства, включаючи еротичний код (І.Л. Жук [3], О. Кирилюк [4]), особливості кодів, використовуваних особистістю, та процесів кодування і декодування інформації щодо суспільного досвіду та становлення особистості (Ю. Лотман, Р. Якобсон.), наукові погляди на природу сексуальних сценаріїв особистості (В.А. Гупаловська [2]), роль кодів у процесі соціалізації й акультурації (П. Боскі, І. Данилюк, А. Курапов), специфіку формування ІЕК та поглядів на статево поведінку в контексті сучасного медіа-простору та мистецтва (Т. Баланаєва, Т. Белімова) тощо. Найбільш теоретично близькими та засадничими виступають наукові доробки І. Жук [3] та О. Кирилюк [4] стосовно еротичного коду особистості, В. Гупаловської [2] щодо сексуальних сценаріїв особистості, Н. Смахіної [10] щодо типології жіночої та чоловічої сексуальності у розрізі типологій «богинь» Стародавньої Греції. Водночас наше авторське розуміння сутності ІЕК особистості вимагає наукової конкретизації й уточнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми визначаємо ІЕК як єдину систему запису моделі еротичної поведінки індивіда у вигляді послідовності прояву власних реакцій і реакцій «ідеального партнера», запрограмована на реалізацію певного сексуального завдання. Ця система правил послідовності поведінкових реакцій надає людині можливість кодування своєї сексуальної поведінки за допомогою обміну специфічними сигналами з особами протилежної статі та збігу чи не збігу їх із внутрішнім реагуванням образу «ідеального партнера».

Поняття ІЕК людини не є абсолютно новим і не згаданим раніше. Так, в актуальних дослідженнях можемо віднайти інші терміни та формулювання, що мають семантичний зв'язок із цим поняттям. Зокрема, в О. Кирилюка [4, с. 216] вживається поняття еротичного коду особистості, який виступає різновидом світоглядного коду, що є варіантом вияву перетворених у системах культури соціалізованих базисних життєвих функцій підтримки життя; у дослідженні І. Кучми [7, с. 45] використовується поняття тілесного канону, визначене нею як соціально-історичний показник, модель, зліпок, обмежений часом і простором існування у певному культурному ареалі, який накладається на сукупність рухливих чуттєво-перцептивних

тілесних технік, властивих людині. Поняття тілесного канону ми розцінюємо як достатньо близьке до ІЕК з огляду на сутнісні характеристики (символізм, культурологічну зумовленість тощо), проте дещо відмінне, адже ІЕК та тілесний канон відтворюють різні аспекти тілесності, де ІЕК – відображає більш вузький аспект власне екстраполяції сексуальних інтенцій, а тілесний канон – більш широкі аспекти функціонування тілесності.

У дослідженні І.Л. Жук [3, с. 26] фактично звернена увага на ІЕК. Дослідниця визначає його як еротичний код – набір символів, характерних для представників певної культури, на основі яких формуються інші компоненти моделей статевої поведінки. Загалом сфера її дослідницьких інтересів дуже близька до нашої. Відмінність полягає у деяких формулюваннях і, головне, ракурсі наукового аналізу. Якщо І.Л. Жук розглядає еротичний код у контексті культурологічного дискурсу, то наша увага акцентована на психологічних аспектах функціонування ІЕК.

Також нами віднайдено низку наукових понять і термінів, що мають семантично дотичне значення до поняття ІЕК. Зокрема, йдеться про сексуальні сценарії (М. Бренстон, М. Вієрдерман, В.А. Гупаловська, С. Дворкін, Дж. Кімел, І. Кон, У. Саймон і Дж. Ганьон, А. Тьомкіна). По суті, поняття сексуальних сценаріїв також достатньо близьке до ІЕК (з огляду на змістову наповненість і культурну зумовленість), проте науковий аналіз поняття сексуальних сценаріїв має дещо інший ракурс і не настільки акцентує увагу на процесах кодування й декодування інформації символічного характеру щодо міжстатевих стосунків.

Дослідниця О. Кізь [5, с. 65] використовує поняття сексуальної культури, що, звісно, має семантично близькі елементи до ІЕК, проте переміщує дослідницьку увагу на культурні аспекти функціонування людської еротичності, відходячи від механізмів кодування й декодування інформації.

Н зважаючи на наявні у науковому доробку результати досліджень, вивчення саме ІЕК є актуальним і не втрачає наукової самобутності.

Тож розглянемо згадані вище наукові здобутки вчених та окреслимо основні відмінності згаданих понять із ІЕК. Так, О. Кирилюк [4, с. 38] фактично говорить про ІЕК, визначаючи його як еротичний код особистості, різновид світоглядного коду людини, код культурної свідомості людини. Код (erotичний, як і інші коди у його наукових поглядах) трансформується у культурі та переосмислюється у світоглядній свідомості. Еротичний код він розглядає у широкому смислі як пов'язаний із усіма проявами репродуктивної функції, включно із духовними почуттями, формами поведінки, соціальними інститутами сім'ї та шлюбу.

У спектрі нашої наукової уваги ІЕК має схожу семантику, яка, однак, дещо відрізняється. Зокрема, ми розглядаємо ІЕК не лише як світоглядну установку, а як складне системне явище, що передбачає комплексне функціонування особистості, реалізацію сексуальних інтенцій і певний спосіб побудови стосунків із партнером, поведіння у сексуальній взаємодії.

Достатньо близьке наче бачення проблематики ІЕК із науковими пошуками І.Л. Жук [3, с. 44], котра визначає еротичний код через набір символів, характерних для представників певної культури, на основі яких формуються інші компоненти моделей статевої поведінки. Зокрема, вона здійснила комплексне та багатоаспектне дослідження інтимних стосунків особистості у культурологічному аспекті. В аспекті, що нас цікавить, вона також вживає поняття ритуалу залицяння, статевої норм, приписів та експектацій, сексуальної техніки й емоційного компоненту, що поряд із еротичним кодом виступають компонентами культури статевої поведінки. Так, ритуал залицяння, за її баченням, – це модель поведінки, спрямована на досягнення вступу у сексуальні стосунки; статева норма, приписи й експектації – комплекс очікувань та уявлень про статево-взаємодію; сексуальна техніка – способи сексу, характерні для певної культури; емоційний компонент – комплекс емоцій, які впливають на процес статевої взаємодії.

Наше розуміння сутності поняття ІЕК має відмінність від бачення І.Л. Жук [3, с. 46] у тому, що ми конкретно акцентуємо увагу на психологічних аспектах функціонування ІЕК, намагаючись виявити його компоненти не в культурологічному, а у психологічному контексті. По-друге, беручи за постулат культурну зумовленість ІЕК, як у І. Жук, ми акцентуємо увагу на відповідності поведінки та реалізації сексуального завдання відповідно до образу «ідеального партнера», тоді як дослідниця І.Жук розглядає еротичний код відповідно до культурних канонів.

Аналізуючи співвідношення поняття ІЕК із поняттями тілесного канону, виокремленим у праці І. Кучми [7, с. 47], доцільно зазначити, що вона визначає останнє як соціально-історичний показник, модель, зліпок, обмежений часом і простором існування у певному культурному ареалі, який накладається на сукупність рухливих чуттєво-перцептивних тілесних технік, властивих людині.

У контексті досліджуваної проблеми тілесний канон є важливим, оскільки дозволяє виявити вагомий аспекти усвідомлення власної тілесності людиною у процесі реалізації ІЕК. Щодо ІЕК проблематика тілесного канону важлива, оскільки:

1) саме формування тілесного канону містить культурологічний аспект, відображення культурних нормативів і канонів у баченні особистістю власного «Я» та реалізації сексуальних прагнень;

2) тілесний канон і бачення специфіки тілесності дозволяє розкрити певні аспекти вияву тілесності у контексті реалізації ІЕК. Це важливо, оскільки тілесність і ставлення до неї виступає вагомим аспектом формування ІЕК особистості.

Схожа наукова позиція зафіксована й у дослідженнях О. Сілютіної [9, с. 173], де розглядається проблематика тілесного інтелекту людини дорослого віку, його регуляторних механізмів. У цьому контексті авторка виділяє ставлення до своєї сексуальності як вагомий показник тілесного інтелекту. Можемо передбачити, що наявний і зворотній зв'язок між цими поняттями, з огляду на те, які показники тілесного інтелекту

характерні людині, таким чином вона і обирає та реалізує свій ІЕК. Так, позитивна оцінка власної тілесності є основою для вибору активних ІЕК, спрямування на прояви своєї сексуальності та стимулювання відповідної поведінки від партнера. Натомість установлене негативне ставлення до своєї тілесності чи знижений тілесний інтелект ми трактуємо як показник, що провокує вибір пасивних ІЕК, реалізацію тенденції утримання від сексуальної взаємодії, недооцінку своїх можливостей і прагнень у контексті побудови сексуальних стосунків.

Достатньо близьким поняттям у контексті вивчення ІЕК є сексуальні сценарії, які тривалий час виступають предметом наукового аналізу.

Щодо досліджуваної проблеми ІЕК тематика сексуальних сценаріїв має одне із найбільш вагомих значень з огляду на семантичну близькість розглядуваних понять. Це виражено у таких моментах:

1) розуміння ІЕК як єдиної системи запису моделі еротичної поведінки індивіда у вигляді послідовності прояву власних реакцій і реакцій «ідеального партнера», запрограмованої на реалізацію певного сексуального завдання, є семантично близьким до вивчення специфіки сексуальних сценаріїв як схеми організації сексуальної активності, що включає сукупність когнітивних, поведінкових, емоційних і спонукальних елементів. Тобто обидва ці поняття описують специфіку функціонування поведінки людини, спрямовану на реалізацію сексуальних прагнень;

2) у межах вивчення сексуальних сценаріїв достатньо чітко виокремлені складові елементи та різновиди, що є вагомими теоретичними засадничими положеннями щодо виокремлення компонентів і різновидів ІЕК;

3) як поняття ІЕК, так і поняття сексуального сценарію містять у своїй семантиці аспект динаміки та комплексності функціонування.

Виявлені наукові положення стосовно суміжних із проблематикою ІЕК досліджень дали нам можливість на теоретичному рівні виявити основні характеристики ІЕК та його різновиди. Отже, ми виокремили джерела та засоби формування ІЕК.

До джерел формування ІЕК ми відносимо:

1. культурні коди;
2. вплив різних сфер соціалізації особистості;
3. індивідуальний досвід людини;
4. засвоєні зразки сімейної взаємодії;
5. системи індивідуального трансформування кодів.

Тобто ІЕК особистості формується за наслідком поєднання таких джерел. Фактично означені джерела охоплюють широкий спектр чинників впливу на особистість і її становлення. У сукупності таких джерел представлено всі сфери становлення сексуальності особистості. Зокрема, ІЕК формується під впливом засвоєних у культурній взаємодії кодів особистістю, що переломлюється через індивідуальні системи кодування інформації та набутого досвіду життя, який набувається у сімейній взаємодії та взаємодії з різними сферами соціалізації людини у куль-

турному просторі. Тож перелік джерел формування ІЕК є достатньо вичерпним.

Поряд із джерелами формування ІЕК нами виділено систему засобів формування ІЕК, до якої входять:

1. культурні ритуали;
2. вплив мас-медіа;
3. живе спілкування із представниками культурних традицій і норм;
4. становлення канонів тілесності;
5. символічні образи творчості.

Така система засобів формування ІЕК відображає типові способи засвоєння культурологічної інформації, процесу інкультурації особистості, засвоєння нею культурного досвіду і формування ІЕК на цій основі як результату.

Зокрема, формування ІЕК відбувається під впливом мас-медіа, де екстраполюються актуальні культурні та соціальні дискурси. Мас-медіа виступає каналом зв'язку особистості із суспільством і пануючою культурою. У межах впливу мас-медіа формується уявлення про чоловічу та жіночу сексуальність, типові способи побудови стосунків між статями й актуальні тенденції сексуальної поведінки.

Зокрема, у процесі наукового аналізу особливостей формування ІЕК на особливу наукову увагу заслуговують сучасні тенденції осмислення та прояву сексуальності чоловіків і жінок, представлені в актуальних дискурсах медіа. Так, Н. Смахтіною [10, с. 14] описано і проаналізовано специфіку жіночої сексуальності. До того ж для позначення типів сексуальності жінки вона використовує термінологію давньогрецької міфології, що близько до розробленої у нашому дослідженні типології ІЕК чоловіків і жінок. Н. Смахтіна розглядає сексуальність як комплексний феномен, детермінований п'ятьма факторами, серед яких вона вирізняє соціальну реалізацію, інфантильну сексуальність, сексуальну амбівалентність, фемінінність і сексуальну емансипацію. виявлені типи жіночої сексуальності є цікавими для нас і можуть розцінюватися як паралельні наукові розвідки виявлення типів ІЕК.

Вагомим чинником формування індивідуального еротичного коду особистості ми визначаємо вплив мас-медіа як трансляторів цінностей суспільства та детермінуючих факторів сексуальної поведінки людини. Логіку вираження типів сексуальності та впливу мас-медіа на формування ІЕК відображає дослідження Т. Коваль [6, с. 75], яка зауважує, що процес формування статевої та гендерної поведінки перебуває під впливом пануючих у суспільстві гендерних стереотипів. Розглядаючи вплив реклами на формування стереотипів поведінки, Т. Коваль зауважує, що стереотипи містять у собі приховану дискримінацію, більшість із них орієнтована на утвердження домінантної ролі чоловіка над жінкою. Цілком зрозуміло, що така нерівноправна позиція не сприяє розвитку суспільства, адже таким чином воно регресує до патріархату.

У сучасному мас-медіа створюються й екстраполюються актуальні дискурси сприймання образу сексуальності людини, що реалізується через достат-

ньо різний контент, який пронизує різні сфери медіа. Саме сприймання такого контенту дає можливість особистості сформувати у себе певний ІЕК та реалізувати відповідну поведінку. Головна ідея багатьох років полягає у тому, що екстраполяція моделей сексуальності та символічного наповнення ІЕК не транслюється у медіа сама по собі як окрема тема, вона «вплетена» в інформаційний дискурс і засвоюється особистістю поза свідомим контролем і поза конкретним наміром.

Деякі дослідники говорять про єдність сучасного медіа-простору у формуванні ставлення особистості до навколишнього світу, де сексуальність відіграє доволі важливу роль. Так, дослідники зауважують, що і політичне життя, і сприйняття образів реклами, навіть в історико-культурному ракурсі, неодмінно несуть «відтінок вираженості ІЕК».

На формування сучасних ІЕК великий вплив мають прояви сексуальності та моделей еротичної поведінки у різних видах мистецтва, що відображено у великій кількості наукових публікацій літературного і мовного спрямування. Через вираження аспектів ІЕК та тілесності у літературі транслюються канони сприйняття та вираження тілесності, збагачується спектр символічних образів і форм реалізації сексуальних інтенцій у межах ІЕК.

Одним із засобів формування ІЕК нами визначено ритуали, які мають широкий пласт глибинного, символічного та культурного змісту. Через обряди та ритуали як вагомий культурні феномени особистість засвоює велику частину культурних надбань. Так, Т. Голі-Оглу [1, с. 238], розглядаючи ритуал ряження, наголошує на його винятковій важливості у становленні поглядів на природу сексуальності, адже він розкриває особливості становлення сексуальності особистості, засвоєння нею гендерних і статевих ролей, відображаючи культурні позиції щодо статевих стосунків. У контексті досліджуваної проблеми наявні в обігу культури ритуали дають людині широкий пласт можливостей формування і прояву моделей сексуальної поведінки, що неодмінно виражається й у змістовому наповненні ІЕК.

Нами також здійснено теоретичне узагальнення зв'язків джерел формування ІЕК та його засобів, що представлено на рис. 1.

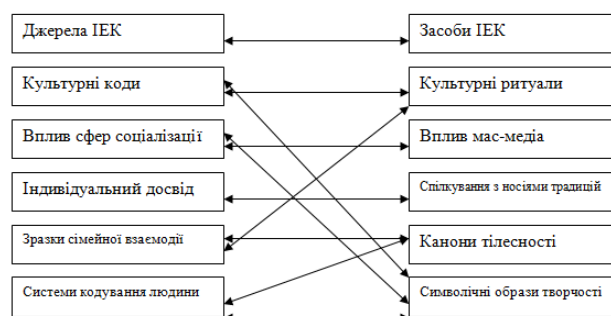

Рис. 1. Модель взаємодії джерел і засобів формування ІЕК людини

Як видно з рис. 1, ми розглядаємо джерела та засоби формування ІЕК особистості як єдину впо-

рядковану систему, що характеризується значною кількістю циркулярних зв'язків. На цьому рисунку можливо графічно з'єднати всі елементи, оскільки вони утворюють комплексну систему формування ІЕК особистості, проте ми зосередили увагу на найбільш явних і змістових зв'язках.

Як бачимо, у схемі наявні лінійні та перехрещені зв'язки, що зумовлено графічним розташуванням елементів моделі. Лінійні зв'язки поєднують схожі за змістом джерела та засоби формування ІЕК, перехрещені демонструють комплексність процесу формування ІЕК у контексті індивідуального досвіду особистості.

Так, представлені на рис. 1. зв'язки демонструють єдність культурних кодів особистості із її засвоєнням культурних ритуалів і символічних образів творчості, що також засвоюються засобами мас-медіа та спілкування з носіями культури. Вплив сфер соціалізації на формування ІЕК ми позначили як пов'язаний із впливом мас-медіа як транслятором цінностей культури певного часу, проте це джерело пов'язане і зі спілкуванням із носіями культури, і з ритуалами, і з образами творчості.

Формування індивідуального досвіду (насамперед сексуального досвіду, досвіду побудови стосунків і сприйняття своєї тілесності) ми розглядаємо як зумовлене комплексною системою комунікації людини та засвоєння культурологічного пласти іншими шляхами соціалізації.

Зразки сімейної взаємодії визначаються нами як окреме джерело формування ІЕК і пов'язане графічно зі становленням канонів тілесності, проте реалізується вплив сімейного досвіду і через спілкування з людьми засвоєння образів творчості тощо.

Останнє джерело – системи індивідуального кодування інформації людиною – найбільш тісно пов'язане із засобом символічних образів творчості, що описує комплексну та багатоаспектну систему індивідуального досвіду людини, наявні у неї тенденції інтерпретації, кодування та декодування інформації, що має і символічний характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тож формування ІЕК ми розглядаємо як комплексну систему, де основна роль належить визначеним нами джерелам і засобам становлення цього утворення. У комплексному впливі цих джерел і засобів формується унікальна система ІЕК особистості, що є продуктом комплексного впливу навколишнього світу на людину.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми, яка потребує подальшого вивчення. Зокрема, перспективою розвідок у цьому напрямі виступатиме вивчення показників вираженості індивідуальних еротичних кодів у сучасних чоловіків і жінок, їхнього зв'язку з показниками вираженості сексуальних установок і ставлення до власної тілесності досліджуваних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голі-Оглу Т.В. Гендерні маркери східнослов'янських обрядових календарних номінацій зимового циклу: зіставний вимір. *Славянський мир і національна речевая культура в сучасній комунікації* : збірник наукових трудов / ред. кол. : М.И. Конюшкович и др. Гродно : ГрГУ, 2018. С. 237–240.
2. Гупаловська В.А. Теорії та моделі сексуальності: чи є місце для духовності? *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». 2016. Вип. 3. С. 54–64.
3. Жук І.Л. Трансформація культури статевих стосунків в Україні: досвід міжкультурного порівняльного аналізу : дис. ... канд. соціол. Наук : 22.00.04. Київ, 2012. 196 с.
4. Кирилук О.С. Универсалии культуры и структура дискурса. Миф. Одесса, 1996. 147 с.
5. Кізь О.Б. Еротика та порнографія у контексті психосексуальної культури особистості: гендерний ракурс. *East European Science Journal*. 2018. № 12. С. 62–70.
6. Коваль Т.Л. Жіночий образ у телерекламі: гендерний аспект. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2014. № 3 (19). С. 73–77.
7. Кучма І.Л. Канон тіла в західноєвропейській культурі. *Магістеріум. Культурологія*. 2000. Вип. 5. С. 41–49.
8. Седих К.В., Зозуль Т.В. Типи індивідуального еротичного коду у жінок. *Психологічне консультування і психотерапія*. 2018. Вип. 9. С. 78–85.
9. Сілютіна О.М. Дослідження чинників формування тілесного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. 2021. № 1 (19). С. 170–183.
10. Смахтіна Н.О. Індивідуально-психологічні особливості жіночої сексуальності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2011. 20 с.
11. Тащенко А.Ю. Культурні коди. Ч. 2. Продукування та використання кодів соціальної дійсності. Київ : Видавництво ІПК Державної служби зайнятості України, 2014. 400 с.